2 Primitivnost in neprimitivnost

Skozi ves razdelek bomo predpostavljali, da grupa G deluje tranzitivno na množici Ω. Zanimale nas bodo particije množice Ω, ki jih delovanje grupe G ohranja. Takšni particiji rečemo *sistem blokov* delovanja grupe G.

2.1 Bloki neprimitivnosti

Naj grupa G deluje tranzitivno na množici Ω. Za poljuben element $g \in G$ in podmnožico $\Delta \subseteq \Omega$ definirajmo

$$\Delta^g = \{\omega^g : \omega \in \Delta\}.$$

S tem predpisom smo delovanje grupe G na Ω na naraven način razširili do delovanja na potenčni množici 2^Ω. Stabilizator množice Δ bomo kot običajno označevali z

$$G_\Delta = \{g \in G : \Delta^g = \Delta\}.$$

REMARK. Poleg stabilizatorja G_Δ pa lahko definiramo tudi *točkovni stabilizator* $G_{(\Delta)}$, ki je definiran kot

$$G_{(\Delta)} = \{g \in G : \omega^g = \omega \text{ za vsak } \omega \in \Delta\}.$$

Opazimo, da je $G_{(\Delta)}$ enak jedru delovanja G_Δ na Δ in je zato podgrupa edinka v grup G_Δ.

Neprazni podmnožici $\Delta \subseteq \Omega$ rečemo *blok delovanja*, če za poljuben $g \in G$ velja bodisi $\Delta^g = \Delta$ bodisi $\Delta^g \cap \Delta = \emptyset$. Množica Ω in vsake njene enoelementne podmnožice so očitno bloki vsakega delovanja na množici Ω, zato jim rečemo tudi *trivialni bloki*. Blokom, ki niso trivialni, rečemo *bloki neprimitivnosti*

DEFINITION 2.1 *Tranzitivno delovanje grupe je* primitivno, *če je vsak blok delovanja trivialen. Tranzitivno delovanje, ki ni primitivno, je* neprimitivno.

Za particijo $\mathcal{P}$ množice Ω pravimo, da je G*-invariantna*, če za vsak $B \in \mathcal{P}$ in vsak $g \in G$ velja $B^g \in \mathcal{P}$. Hitro se prepričamo, da je vsak element G-invariantne particije blok delovanja grupe G. Obratno, če je Δ blok delovanja grupe G na množici Ω, tedaj je množica

$$\mathcal{P}_\Delta = \{\Delta^g : g \in G\}$$

G-invariantna particija množice Ω. Če G-invarianta particija vsebuje netrivialne bloke, ji rečemo *sistem neprimitivnosti*.

2.2 Orbite edinke

Pomemben vir blokov neprimitivnosti predstavljajo orbite podgrup edink.

PROPOSITION 2.2 *Naj grupa G deluje tranzitivno na množici Ω in naj bo N njena edinka. Tedaj orbite grupe N na Ω tvorijo G-invariantno particijo množice Ω.*

PROOF. Naj bo ω^N, $\omega \in \Omega$, poljubna orbita podgrupe N in naj bo g poljuben element grupe G. Tedaj je

$$(\omega^N)^g = \omega^{Ng} = \omega^{gN} = (\omega^g)^N,$$

kar je zopet orbita grupe N na Ω. Trditev je s tem dokazana. ■

Od tod sledi naslednje pomembno dejstvo o primitivnih permutacijskih grupah.

COROLLARY 2.3 *Vsaka netrivialna podgrupa edinka primitivne permutacijske grupe G na množici Ω deluje tranzitivno na Ω.*

2.3 Karakterizacija primitivnih delovanj s stabilizatorjem

PROPOSITION 2.4 *Tranzitivno delovanje grupe G na množici Ω je primitivno, če in samo če je stabilizator G_ω (poljubne, in zato vsake) točke $\omega \in \Omega$ maksimalna podgrupa grupe G.*

PROOF. Denimo najprej, da delovanje grupe G na Ω premore netrivialni blok $\Delta \subseteq \Omega$. Tedaj stabilizator G_Δ množice Δ vsebuje G_ω, ni enak G_ω (saj deluje na Δ tranzitivno, G_ω pa ne), in ni enak G, saj ni tranzitiven na Ω. Od tod sledi, da stabilizator G_ω ni maksimalna podgrupa grupe G.

Denimo sedaj, da G_ω ni maksimalna podgrupa grupe G. Tedaj obstaja prava podgrupa H grupe G, v kateri je G_ω prava podgrupa. Dokazali bomo, da je orbita ω^H grupe H blok neprimitivnosti delovanja grupe G. Dokažimo najprej, da je ω^H blok delovanja grupe G. Res. Če je za nek $g \in G$ velja $(\omega^H)^g \cap \omega^H \neq \emptyset$, tedaj obstaja elementa $h_1, h_2 \in H$, za katera je $\omega^{h_1 g} = \omega^{h_2}$, in zato $h_1 g h_2^{-1} \in G_\omega$. Ker je G_ω vsebovan v H, od tod sledi, da je $g \in h_1^{-1} H h_2 = H$, in zato $(\omega^H)^g = \omega^H$.

Dokažimo še, da je H netrivialni blok. Ker grupa H vsebuje vsaj en element, ki točke ω ne pribije, premore množica ω^H vsaj dva elementa. Po drugi strani, če je $\omega^H = \Omega$, tedaj je grupa H tranzitivna, in po Frattinijevem argumentu **??** sledi, da je $G = G_\omega H = H$, kar je v protislovju s predpostavkami. Blok ω^H torej ni trivialen, in zato grupa G ne deluje primitivno na Ω. ■

2.4 Struktura neprimitivne permutacijske grupe

Strukturo neprimitivne permutacijske grupe G z blokom neprimitivnosti Δ lahko proučujemo s pomočjo dveh prirejenih permutacijskih grup, ki ju bomo sedaj opisali.

Prva prirejena permutacijska grupa deluje na G-invariantni particiji $\mathcal{P}_\Delta$ in je inducirana z naravnim delovanje grupe G na $\mathcal{P}_\Delta$, ki blok $B \in \mathcal{P}_\Delta$ preslika v $B^g = \{\omega^g : \omega \in B\}$. To permutacijsko grupo bomo označili z $G^{\mathcal{P}_\Delta}$.

Druga permutacijska grupa, ki jo lahko priredimo grupi G, pa deluje na bloku Δ in je inducirana z delovanjem stabilizatorja $G_\Delta = \{g \in G : \Delta^g = \Delta\}$ na množici Δ. Hiter premislek pokaže, da je to delovanje tranzitivno (glej vaje spodaj), zato je inducirana permutacijska grupa tranzitivni gradnik delovanja grupe G_Δ na Ω, in jo zato označimo s simbolom G_Δ^Δ.

Tako definirani permutacijski grupi sta v splošnem spet neprimitivni, razen v nekaterih posebnih primerih, ki si jih bomo sedaj ogledali. Blok neprimitivnosti delovanj grupe je *maksimalen*, če ni vsebovan v nobenem drugem bloku neprimitivnosti, in je *minimalen*, če ne vsebuje nobenega drugega bloka neprimitivnosti. Sistemu neprimitivnosti rečemo *najfinejši*, če ga sestavljajo minimalni bloki neprimitivnosti, in *najgrobejši*, če ga sestavljajo maksimalni bloki neprimitivnosti.

PROPOSITION 2.5 *Naj bo Δ minimalni blok neprimitivnosti in $\mathcal{P}$ najgrobejši sistem neprimtivnosti delovanja grupe G na Ω. Tedaj sta G_Δ^Δ in $G^{\mathcal{P}}$ primitivni permutacijski grupi.*

Osnovno vprašanje tega razdelka je, v kolikšni meri permutacijski grupi $G^{\mathcal{P}_\Delta}$ in G_Δ^Δ določata strukturo permutacijske grupe G. Oglejmo si najprej zgled, ki pokaže, da ne popolnoma.

EXAMPLE. Naj bodo ρ, τ in σ permutacije na množici $\mathbb{Z}_6$ s cikličnim zapisom

$$\rho = (0,1,2)(3,4,5),\ \tau = (0,3),\ \sigma = (0,3)(1,4)(2,5)$$

in naj bosta G in H permutacijski grupi, generirani z ρ in τ ter ρ in σ:

$$G = \langle \rho, \tau \rangle, \quad H = \langle \rho, \sigma \rangle.$$

Dokažimo, da sta obe grupi tranzitivni in neprimitivni z blokom neprimitivnosti $\Delta = \{0,3\}$ ter pripadajočim sistemom neprimitivnosti $\mathcal{P}_\Delta = \{\{0,3\},\{1,4\},\{2,5\}\}$.

Nadalje, dokažimo, da je $G_\Delta^\Delta = H_\Delta^\Delta$ in $G^{\mathcal{P}_\Delta} = H^{\mathcal{P}_\Delta}$. Grupi G in H sta torej različni neprimitivni permutacijski grupi z istim blokom neprimitivnosti Δ in enakima prirejenima permutacijskima grupama G_Δ^Δ in $G^{\mathcal{P}_\Delta}$.

Res. Ker obe grupi vsebujeta permutacijo ρ, orbiti 0^G in 0^H vsebujeta podmnožico $\{0, 0^\rho, 0^{\rho^2}\} = \{0, 1, 2\}$. Zaradi permutacij τ in σ, pa vsebuejta tudi točko $0^\tau = 0^\sigma = 4$, in ponovno zaradi permutacije ρ, tudi točke 5 in 6. Torej $0^G = 0^H = \mathbb{Z}_6$, kar pomeni, da sta grupo G in H tranzitivni.

Da dokažemo, da je Δ blok neprimitivnosti za grupi G in H, zadošca dokazati, da generirajoče permutacije ρ, σ in τ ohranjajo particijo $\mathcal{P} = \{\{0, 3\}, \{1, 4\}, \{2, 5\}\}$. Tedaj bo namreč tudi vsak produkt le-teh (torej vsak element grup G in H) ohranjal particijo $\mathcal{P}$. Invariantnost particije $\mathcal{P}$ za permutacije ρ, σ in τ preverimo z neposrednim računom. Pri tem opazimo, da so inducirane permutacije $\rho^{\mathcal{P}}$, τ^P in σ^P enake

$$\rho^{\mathcal{P}} = (03, 14, 25),\ \ \sigma^{\mathcal{P}} = \tau^{\mathcal{P}} = \mathrm{id}_{\mathcal{P}},$$

pri čemer smo zaradi enostavnosti blok $\{x, y\}$ označili s simbolom xy. Od tod sledi:

$$G^{\mathcal{P}} = \langle \rho^{\mathcal{P}}, \tau^{\mathcal{P}} \rangle = \langle (03, 14, 25) \rangle, \quad H^{\mathcal{P}} = \langle \rho^{\mathcal{P}}, \tau^{\mathcal{P}} \rangle = \langle (03, 14, 25) \rangle.$$

S tem smo dokazali, da sta permutacijski grupi $G^{\mathcal{P}}$ in $H^{\mathcal{P}}$ enaki in permutacijsko izomorfni ciklični grupi C_3.

Stabilizatorja G_Δ in H_Δ delujeta na dvoelementni množici Δ tranzitivno. Ker na dvoelementni množici obstaja le ena tranzitivna permutacijska grupa (namreč kar polna simetrična grupa $\mathrm{Sym}(\Delta) \cong S_2$), sta tudi permutacijski grupi G_Δ^Δ in H_Δ^Δ enaki (in izomorfni simetrični grupi S_2). ■

2.5 Večkratna tranzitivnost

Za množico Ω in naravno število $k \leq |\Omega|$ naj bo

$$\begin{aligned} \Omega^{\{k\}} &= \{\Delta \subseteq \Omega : |\Delta| = k\}, \\ \Omega^{(k)} &= \{(\omega_1, \ldots, \omega_k) : \{\omega_1, \ldots, \omega_k\} \in \Omega^{\{k\}}\}. \end{aligned}$$

Če grupa G deluje na Ω, potem na naraven način deluje tudi na množicah $\Omega^{\{k\}}$ in $\Omega^{(k)}$ s predpisoma

$$\{\omega_1, \ldots, \omega_k\}^g = \{\omega_1^g, \ldots, \omega_k^g\} \ \text{ in } \ (\omega_1, \ldots, \omega_k)^g = (\omega_1^g, \ldots, \omega_k^g).$$

DEFINITION 2.6 *Naj bo $k \leq |\Omega|$ poljubna naravno število. Tedaj pravimo, da je delovanje grupe G na množici Ω* k-tranzitivno, *če grupa G deluje tranzitivno na množici $\Omega^{(k)}$, in da je* k-homogeno, *če deluje tranzitivno na množici $\Omega^{\{k\}}$.*

PROPOSITION 2.7 *Naj grupa G deluje tranzitivno na množici Ω. Tedaj grupa G deluje k-tranzitivno, če in samo če stabilizator G_ω kake (in zato vsake) točke $\omega \in \Omega$ deluje $(k-1)$-tranzitivno na množici $\Omega \setminus \{\omega\}$.*

PROPOSITION 2.8 *Vsako 2-tranzitivno delovanje je primitivno.*